

Ірина Грабовська

Актуальність дослідження консолідаційних процесів українства постколоніальної доби

У статті обґрунтовується важливість та актуальність дослідження процесів консолідації українства постколоніальної доби (1991 р. – теперішній час) як умова самозбереження української спільноти в умовах розгорнутої РФ гібридної війни проти України та завершення формування політичної української нації. Аналізується стан вивчення проблематики та визначаються основні напрямки наукового пошуку в межах визначеної тематики.

Ключові слова: українство, консолідація, постколоніальна доба, постколоніалізм, деколоніалізм, науковий дискурс.

Iryna Grabovska

The Urgency of Research of Consolidation Processes of Ukrainian Community in Postcolonial Era

The article substantiates the importance and relevance of the research process of consolidation of Ukrainians of postcolonial era (1991 – present time). They are seen as a condition of survival of Ukrainian community in terms of expanded Russian hybrid war against Ukraine and completion of the Ukrainian political nation. The author analyzes the state of study problems and determines the main directions of scientific research within a particular subject.

Keywords: Ukrainians, Consolidation, Post-Colonial Era, Postcolonialism, Dekolonialism, Scientific Discourse.

Дослідження консолідаційних процесів українства як соціуму, нації, спільноти, держави, етносу тощо набули особливої актуальності та широкої представленості у різних наукових сферах української соціогуманітаристики зі здобуттям Україною незалежності. Проте, консолідаційна проблематика як політологічна та культурологічна, соціокультурна та філософсько-світоглядна почала активно розроблятися і в період горбачовської перестройки. Наприкінці 90-х - початку 2000-х рр. визначились в науковій літературі напрямки, за якими повинні бути йти дослідження. З'являється багато розвідок, де йдеться про: 1) етнічну консолідацію українців; 2) національну консолідацію; 3) спільнотну консолідацію тощо. Починає розроблятися проблематика громадянського суспільства. Аналізується специфіка консолідації українського соціуму в державотворчому процесі.

Активно і цікаво висвітлюється ця тема у пресі та науково-популярних виданнях: «Розбудова держави», «Сучасність», «І. Культурологічний часопис»; «Україна-2000» тощо. Йде спеціалізація на рівні вироблення державної політики та ідеології (Інститут стратегічних досліджень). Відображається у виступах президентів України: Л. Кравчука, Л. Кучми, В. Ющенка.

Дослідження послуговуються достатньо розробленою лексикою, але вони не вписуються як правило в специфіку постколоніальної реальності. І якщо і враховують її де-факто, не вербалізують як окрему проблему специфіку власне постколоніального тобто перехідного періоду в існуванні України. А між тим, саме особливості постколоніального періоду, як виявилось згодом, не дозволили Україні після оголошення її незалежною, самостійною, демократичною державою у 1991 р. перетворитися саме на таку в реальності. Хоча за оцінками цілої низки міжнародних аналітичних центрів, зокрема, «Дойче-банку», Україна серед усіх постсовєтських республік, що отримали незалежність внаслідок розпаду ССРСР, мала найбільші шанси стати справді цивілізованою європейською державою. В середині 90-х чимало було написано наукових досліджень, які доводили, що Україна переживає період транзиту, подібно до Прибалтійських країн, який ось-ось закінчиться, і ми

матимемо повноцінну незалежну державу. Але так не сталося, вочевидь не в останню чергу через спадок, який залишив по собі колоніалізм в долі України. Стало очевидно, що з 1991 р. країна вступила в принципово нову добу - постколоніальну, яка має свої специфічні особливості, що і визначають реальну ситуацію в ній [2].

Як відомо, доба, або історична епоха – це відмінний від попереднього часопросторовий відтинок в існуванні певної спільноти, який якісно відрізняється від минулого системою діяльнісних, ціннісних, світоглядних характеристик, своє рід-ністю соціо-культурного простору. Історична епоха «...може означати також час кризи, занепаду, краху. З поняттям «Історична Епоха» пов'язують вичленування певного моменту неповторності, безпрецедентності, дискретності соціального часу» [4].

Постколоніальна доба в Україні характеризується утворенням олігархічно-кланової держави; наявністю компрадорського капіталу; існуванням креольських еліт; наявністю частини населення, назавжди ураженого комплексом «совка»; колоніальною ментальністю. М. Рябчук визначає державу, яка утворилася на теренах України після розпаду ССРСР, як постсовєтську креольську з малоросійською елітою. Дослідник вважає, що не лише совєтський період історії, але й понад 300 років колоніальної залежності України даються ознаки й сьогодні. «Колоніальна спадщина в Україні є досить важкою – ще важчою навіть, ніж комуністично-тоталітарна [12, с. 13], - стверджує М. Рябчук. – Постколоніальне суспільство потребує певної психотерапії – як потребують її всі жертви зґвалтування, тривалого приниження чи іншого травматичного досвіду» [12, с. 14].

Тим більше, що, на думку М. Рябчука, принаймні перші десять років існування української незалежної держави аж ніяк не сприяли лікуванню історичних неврозів, «...оскільки формально незалежна українська держава радше законсервувала колоніальний статус-кво, аніж відкрила послідовну й усебічну програму деколонізації» [12, с. 15 - 16].

Отже, вже на початку 2000-х стало очевидним, що омріяна цивілізована демократична європейська

правова держава не відбулася на теренах постсовєтської України. Натомість ми отримали олігархічно-кланову державу з компрадорським капіталом і креольськими елітами, як описував її один з найпошлюбніших на наших просторах дослідників постколоніальної української реальності М. Рябчук.

Небезпека постколоніального періоду полягає насамперед у тому, що у цей час маятник історії може хилитнутися у бік нової колоніальної залежності для України. Ще у 2013 р. українські науковці писали про неокolonіалізм як найближче, до того ж бажане для значної частини українських еліт та населення майбутнє. Так О. Юрчук у роботі «У тіні імперії...» стверджувала: «Сучасний український простір сигналізує про зміну руху від постколоніалізму до неокolonіалізму, повернення до імперського центру як значущого. Таку зміну ціннісного вектора спричинила налаштованість потужних сил в українському політичному істеблїшменті на повернення Україні колоніального статусу (комплекс "українця-колабораціоніста") і те, що більшість української нації уражена малоросійською байдужістю, яка проявляється через відсторонене ставлення до національної проблематики» [21, с. 3].

Чи не найяскравішим прикладом постколоніального синдрому в сучасній Україні є ситуація з українською мовою. Як відомо, мова є одним із найголовніших факторів консолідації будь-якої спільноти. Дослідник Ю. Шевчук стверджує, що в країні витворилася унікальна мовна ситуація, яку він може описати лише терміном «мовна шизофренія». «Під мовною шизофренією, або лінгвошизофренією, маю на увазі послідовне змішування двох мов, української і російської, в одному місці і в один час.

Лінгвошизофренія - це оригінально український феномен, відсутній в інших країнах Заходу як мовна політика і культурний стандарт. На відміну від двомовності, або білінгвізму, вона маловідома і, за малими винятками, не описана в західній соціолінгвістиці. Тим часом лінгвошизофренія настільки всепроникна в постсовєтській Україні, що поза нею годі зрозуміти її політику, культуру, ідентичність, публічний дискурс та історичні перспективи» [20, с. 3].

Автор стверджує, що через відсутність однозначної мовної ідентичності українців сьогодні, Україна увесь час знаходиться у ситуації загрози втрати власної окремишої державності, оскільки разом зі вживаною широко на усіх рівнях існування української спільноти російською мовою в життя входять і коди країни-агресора, яка сьогодні складає пряму загрозу самому існуванню України. І те, що не вдалося реалізувати прямим військовим втручанням путінського режиму може вдатися через відсутність чіткої демаркаційної лінії розмежування між українською та російською мовами в суспільному просторі України. Бо саме мова є головним чинником ідентичності громадян країни. Дослідник наголошує на комплексі меншовартості та лівгоциду внаслідок обмеженого вживання української мови. Він висловлює думку, що розмовляючи мовою агресора громадяни України немов би припускають можливість співіснування з ним [20].

Думки про реімперіалізацію Росії з обов'язковим поверненням у її лоно Білорусі та України, без яких власне і не може відбутися нова імперія «Совєтський Союз II», висловлювала і низка

колишніх советологів. Так, наприклад Йоган Гальтунг стверджував, що «нині Росія є звичайною експансіоністською західницькою країною, і мінімальний конкретний план дій мав би ґрунтуватися на слов'янській культурі та православ'ї, утворенні Совєтського Союзу II на основі Росії, Білорусі, Східної України та Північного Казахстану» [18, с. 150]. Частково згоджуючись з таким прогнозом, професор Радгерського університету О. Мотиль зазначає: «Радше, ймовірніше є те, що у деяких частинах колишнього ССРР найскоріше таки відбудеться реімперіалізація – тиха та еволюційна, - і що з певністю для більшості сусідів Росії утвердяться стосунки гегемонії» [7, с. 150].

У світлі цих прогнозів особливу тривогу сьогодні викликає той факт, що майже 40% населення України вважають за найбільш прийнятну для країни таку модель політичної системи, яка встановилася у Білорусі (за даними Центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова). Дехто з українських аналітиків із цього приводу висловлює думку, що серед названих 40% населення є частина тих, хто вважає за краще для України повернутися у лоно нової імперії Кремля, та не висловлює цю думку відкрито, враховуючи реалії гібридної війни, що веде РФ проти України. Не може не турбувати і той факт, що частина українського істеблїшменту після оприявлення їхніх декларацій вирішать безпечнішим існування у мутних водах путінської Росії, ніж рух у бік «прозорості» Європи. Факти прояву таких настроїв вже існують [11].

Не може не викликати тривогу і той факт, що український парламент так і не зміг проголосувати за розрив дипломатичних стосунків з країною-агресором. І за деякими соціологічними опитуваннями, до 25% українських громадян дотримуються такої ж позиції. І це в країні, яка веде війну з РФ. Ці люди вважають, що «не потрібно псувати стосунки з Росією», начебто гібридна війна, яку веде путінська РФ проти України, є недостатнім прикладом «зіпсованих стосунків».

Враховуючи вище наведені застереження, можна з певністю стверджувати, що сама українська дійсність вимагає глибокого наукового аналізу постколоніальної доби та пошуку шляхів його ефективного та найскорішого подолання. Тим більше, що, як справедливо зазначав Р. Кісь, саме постколоніальні дослідження стали у ХХ ст. інструментом «для скидання масок» з імперських теорій та ідеологій. «...постколоніальна теорія і постколоніальна критика (Едвард Саїд, Франц Фанон, Гомі Бгабга та ін.) не тільки виявили імпліцитно притаманну постколоніальному дискурсові бінарну супротивність категорій «центру» і периферії, але й намагання універсалізувати ту «картину світу», ті мірила та вартості, що притаманні саме для «центру», - зазначав Р. Кісь у роботі «Фінал Третього Риму (російська ідея на зламі тисячоліть)» [5, с. 11]. Дослідник звертає увагу на розвідки про деконструктивістську спроможність постколоніальних студій М. Павлишина та значимість цих підходів для реконструювання стосунків колонізатора/колонізованого щодо опозиції Україна/Росія. Такі підходи є ефективними при виявленні упокореного суб'єкта та накидання йому імперського «ми». Небезпека такого накидання полягає у тому, що це призводить

до втрати власного голосу і «позбавлення ...будь-якої свідомости, крім імперської...» [5, с. 12].

Отже, дослідження постколоніальної доби в Україні у співвіднесенні з різноманітними актуальними викликами, які ця ж доба і породжує – від потреби в консолідації спільноти до окремих конкретних подій – продиктовано існуючими українськими реаліями. Очікування, пов'язані з українською незалежністю, не виправдались в основних своїх пунктах: Україна не стала за увесь цей період насправді незалежною, самостійною, цивілізованою, демократичною, розвиненою, можливою державою. За перехідний період наша країна, «...на відміну від Польщі, Угорщини, Чехії чи Прибалтики, не просунулася в напрямку Першого світу – так званого «золотого мільярда». Навпаки, разом з Росією, Білоруссю та іншими євразійськими султанатами вона впевнено скочується у Третій світ – світ беззаконня, корупції, авторитаризму і безнадійної цивілізаційної відсталості» [13, с. 251.], - зауважував М. Рябчук у аналітичній розвідці «Від «хаосу» до «стабільності»: хроніка авторитарної консолідації», що передувала революційним подіям 2014 р.

Не можна стверджувати, що така реальність стала абсолютною несподіванкою, адже постколоніальний період у розвитку низки країн, що звільнились від колоніальної залежності значно раніше України, був описаний в роботах цілої плеяди талановитих дослідників постколоніалізмів: Ф. Фанона, Е. Саїда, Г. Баби (Бгабги), Г.Ч. Співак, Е. Сезера, Е. Томпсон, А. Мбембе, П. Гілроя, Л. Ганді та інших, не кажучи вже про антиколоніальний дискурс, представлений у світі величезною кількістю аналітичних розвідок.

На жаль, українська соціогуманітаристика саме у дослідженні постколоніальної доби в Україні та у постколоніалізмі як критичному дискурсі постмодерну значно поступається вище названим авторам. А ті спорадичні розвідки, які маємо на сьогодні, не лише не вичерпують теми, а є лише певними, хоч і достатньо цікавими спробами дослідити такий складний феномен, як постколоніальна доба в Україні та специфіка, яку вона накладає на процеси консолідації українців. Однією з найважливіших тем у межах даної проблематики має стати дослідження консо-лідаційних процесів, які обумовлюють остаточне завершення витворення модерної політичної нації на теренах сучасної України, здатної на спротив та адекватні відповіді історичним викликам епохи. Адже саме модерна українська політична нація є умовою виживання української спільноти в глобалізованому світі та в умовах гібридної війни, розв'язаної Росією проти України.

Не можна не погодитись із твердженням Т. Гундорової, висловленого у зв'язку із розвитком постколоніальної літературознавчої критики: «Здавалось, що постколоніальна критика активно і продуктивно розвиватиметься в Україні і стане важливим засобом ревізії літературного канону. Однак, на жаль, ці сподівання виправдались не вповні, і можна згодитись з Марком Павлишиним, який говорить про певне розчарування у тому, «що постколоніальні студії не знайшли в Україні більшої когорти послідовників, адже ж це питання неабиякої актуальності»» [9, с. 9].

Актуальність заявленої проблематики значною мірою визначається і тим, що в сучасному українському гуманітарному дискурсі, по 25 роках існування в реальному постколоніальному стані залишається нерозробленим сама категоріально-понятійна база, придатна для адекватного описання цієї реальності. Ще і сьогодні абсолютна більшість довідникової літератури зводить постколоніалізм до постколоніальної критики: від статей у Вікіпедії до текстів у солідних енциклопедичних виданнях. Так, Вікіпедія визначає постколоніалізм як постколоніальну теорію: **«Постколоніалізм також: постколоніальна теорія —** напрямок мислення в філософії, теології, політології, історії а також літературі, починаючи з другої половини XX століття, спрямований на осмислення наслідків колоніального правління. Як ідейна течія, постколоніалізм займається вивченням ідентичності, культури та літератури — у сенсі культурного конфлікту між колишніми або нинішніми колоніями та країнами-колонізаторами» [10].

Проте, сам автор статті невільно розширює межі цього поняття, зазначаючи далі, що «...в Україні твори, **присвячені постколоніальним особливостям сучасного українського суспільства** (виділ. - І.Г.), писали Оксана Забужко та Микола Рябчук. Роман Оксани Забужко «Польові дослідження з українського сексу» у якому висвітлюється **постколоніальна ситуація** (виділ. - І.Г.) в українській культурі набув великого суспільного розголосу та став бестселером в 1990-ті роки» [10].

Ще й до цього часу ведуться дискусії довкола назви періоду, який наступає в житті спільноти, що звільняється від колоніальної залежності. Не кажучи вже про те, що сучасними офіційними російськими науковцями взагалі не визнається той факт, що країни колишнього СРСР були колоніями [3]. В. Чернецький стверджує: «Постколоніалізм — єдиний з “великих” сучасних теоретичних дискурсів, котрий гордо й послідовно заперечується в сучасній Росії (імперські звички відходять важко)» [19].

Пошуки адекватної назви періоду існування певної спільноти після колоніалізму ведуться як науковцями так званого ближнього, так і дальнього зарубіжжя. Так, доктор філологічних наук шведського університету Лінчюпінга М. Тлостанова в роботі «Постколоніальна теорія, деколоніальний вибір і звільнення естезису» [17] пропонує розвести поняття постколоніалізму як критики та реального періоду, що наступає після колоніалізму, назвавши його деколоніальним періодом. «У вище наведеній статті авторка намагається провести протиставлення концептуальних засновків постколоніальної теорії та деколоніального вибору як двох актуальних паралельних теоретичних і практичних дискурсів, - зазначає Т. Гундорова. М. Тлостанова вважає, що в сучасній гуманітаристиці після серії робіт постколоніальних критиків відбувся деколоніальний поворот (термін авторки). В центрі цього деколоніального повороту в науці, стверджує дослідниця, «...стоїть не колоніалізм як історичний факт. А його найважливіший і найнебезпечніший наслідок – колоніальність влади, буття, знання та естезису, котрий продовжується у нових формах і з офіційним закінченням колоніалізму»» [1, с. 39 - 40].

У свою чергу діаспорний дослідник М. Павлишин зазначає, що постколоніальні студії в Україні нерозвинені, зокрема, і через ідейні та світоглядні настанови тих науковців, які займаються постколоніалізмом. М. Павлишин стверджує, що «...несумісність проектів національної ідентичності України і Росії, коли й ідентифікується як проблема, розглядається більшістю українських літературознавців як виклик виразніше артикулювати антиколоніальні аргументи і скарги, а не шукати діалогу і взаєморозуміння. Проте з боку потенційних російських співрозмовників помітно ще менше ознак готовності до такого постколоніального діалогу. Що ж стосується «постколоніалізму як методу» — приналежності до міжнародної спільноти постколоніальних студій, обізнаності з її авторитетами і дискурсами, доступу до її форумів — це реальний досвід лише для невеликої кількості українських дослідників. Така ситуація спостерігається у багатьох інших сферах гуманітарних наук в Україні. Це лише один вимір складної мережі несприятливих умов, які обтяжують українське суспільство загалом і є наслідком, з одного боку, радянської і дорадянської спадщини, а з іншого — асиметрії із багатством і можливостями дедалі зрозумілішого, але й досі не дуже доступного Заходу» [8, с. 83].

Ряд науковців дотримуються точки зору, що постколоніалізм насамперед є не теорією, а саме історіографічним феноменом. Так. Ю.Ю. Кравинскан у статті «Постмодерністський дискурс як основа пост колоніалізму: діалог двох течій» стверджує, що «процес рефлексії культурних кластерів, які склалися у другій половині 20-го століття на основі британського впливу на автохтонне населення країн-колоній, привів до появи постколоніалізму – течії, що має дуже розмиті рамки. Це пов'язано з тим, що головний постулат постколоніалізму – розвиток культурної спільноти після колоніального звільнення – має, насамперед, історіографічну природу, а не філософську» [6].

Р. Саква, один із дослідників сучасної України, вважає, що політичні наслідки з'єднання постколоніальної моделі, що притаманна, на думку автора, «моністичним прихильникам націоналізації з Естонії, Латвії та України», і постколоніальної моделі, виробленої в межах постколоніального дискурсу, очевидні, але «...це не відмінняє того факту, що Україна дійсно перебуває у постколоніальному стані». І далі Р. Саква наголошує: «Можна оскаржувати спрощене застосування постко-лоніальної моделі з усіма його згубними наслідками, але культурна гібридність української ідентичності робить її класичним прикладом постколоніального стану» [16]. Автор наголошує на тому, що українські антиколоніальні та постколоніальні дослідження мають виразну тенденцію до злиття. Адже навіть М. Рябчук, зауважує Р. Саква, який працює в річищі постколоніальної теорії, вважає, що Україну потрібно «українізувати», а спадок колоніального гніту варто викоринити. «Ця постколоніальна політична програма підкріплюється критичним культурним аналізом на підставі постколоніальної теорії, у відповідності з яким саме відчуття ідентичності українського народу необхідно очистити від її підлеглого статусу (статусу субалтерна) у стосунках із Росією, щоб змогла з'явитися свого роду автентична українська культура» [16].

Вважаємо, що варто підтримати думку тих науковців, які стверджують, що дослідження постколоніального стану як дискурсу не є вичерпним для даної проблематики. Як відомо, сьогодні поняття «дискурс» використовується для розуміння тексту в контексті, тобто, це мова, занурена в життя, вона існує не сама по собі, а у соціальному контексті. Постколоніальний дискурс може розглядатись лише як певна частина постколоніальної реальності. Отже, в межах даного дослідження має сенс послуговуватись різноманітними методологічними підходами: від позитивістського, який би дозволив описати постколоніальну добу в історії України як певну наявну даність, до компаративістського, який дозволить провести порівняльний аналіз із колоніальним періодом в українському бутті та неокolonіальним на прикладі цивілізованих країн Європи. Варто приділити особливу увагу деколоніальному повороту в сучасній гуманітаристиці. На окрему увагу заслуговує постколоніалізм як методологія реконструювання реальності. «Застосування постколоніальної методології збагачує новими підходами та ідеями історіографію, соціологію, культурологію, зокрема у країнах Східної Європи та Балкан, відкриває нові можливості для дослідження літератур цих регіонів, загалом урахування постколоніальної перспективи, вносить нові акценти в аналіз поколінневої свідомості, бо акцентує на ролі покоління у процесах культурної, національної, гендерної, класової ідентифікації» [9, с. 10 - 11], - зазначає Т. Гундорова, і з цим твердженням важко не погодитись.

Що ж стосується поміченої деякими науковцями тенденції до «злиття» антиколоніального та постколоніального дискурсів в Україні, нічого дивного у цьому немає. Адже, як справедливо зазначав Е. Саїд, тоталітарний імперіалізм (термін належить Е. Саїду і має, на думку О. Забужко, великий евристичний потенціал) принципово не припускав будь-якої антиколоніальної критики, на відміну від класичного імперіалізму. «Колоніальний тоталітаризм не дає можливості в своїх територіальних та культурних межах існувати деколоніальній критиці інакше як у формі дисидентства. Натомість класичний колоніалізм повною мірою припускав свою внутрішню критику, хоча й не толерував її» [15, с. 342]. Тому і дослідження постколоніального періоду «надолужують» певним чином оту втрату можливості існування будь-якої критики тоталітарної імперії.

Видається, що на сучасному етапі наукова дискусія буде проходити в основному між антиколоніальним та постколоніальним дискурсами. Оскільки імперський дискурс навряд чи в подальшому буде толеруватися в Україні, розглядати постколоніальну реальність в протиставленні імперського-постколоніального та імперського-антиколоніального підходів не є актуальним в межах української соціогуманітаристики. Та це не означає, що загроза неоімперіалізму на рівні теорії зникає. Навпаки, через посилення неоімперської пропаганди Кремля вона посилюється, але як зовнішня. Зрештою, і діючі імперські стереотипи свідомості певної частини населення України, в тому числі і її інтелектуальної складової не можна не враховувати. «Іх, однак,

можна реконструювати і таким чином знешкодити їхній потенційно руйнівний ідеологічний заряд, - вважає М. Рябчук. – Українська культура двою останніх десятиліть, схоже, ефективно виконує цю деконструктивістську функцію, викриваючи обмеженість як колоніальної, так і антиколоніальної точок зору, і протиставляючи їй відкритіший і вільніший підхід, що його професор Марко Павлишин називає «постколоніальним». Ця зухвала понад партійність досить часто наражає молодих українських інтелектуалів на гострі атаки з обох боків – українсько-націоналістичного та російсько-імперського. А проте саме вона відкриває можливості...зняття конфронтації і навіть віднайдення певних переваг у безнадійно незручних, здавалося б, ситуаціях...» [12, с. 14].

Отже, в сучасній українській соціогуманітаристиці загалом та в українознавстві, зокрема, фактично відсутні дослідження всіх сфер життя постколоніального соціуму (окрім літературознавства, яке вже має деякі напрацювання з цього питання), тобто, існує реальна ніша, яку потрібно заповнити. Абсолютна нерозробленість проблематики існуючими в Україні офіційними українознавчими центрами, від лабораторій до кафедр та інститутів, робить її особливо значущою та актуальною для цього наукового напрямку [2].

При дослідженні як постколоніальної епохи, так і консолідаційних процесів постколоніальної доби доцільним вочевидь є застосування наукової лексики різних наукових напрямків та шкіл, проте про її застосування варто домовитись. Особливо, що стосується категорійного та понятійного апарату. І це може бути одним із продуктивних досліджень саме в межах сучасного українознавства як інтегративної науки. Наприклад, у низці існуючих робіт з вище означеного питання пропонується консолідацію, згуртування та об'єднання вживати як смислові синоніми та поняття широкого спектру застосування. В інших же наукових розвідках доводиться необхідність «розведення» цих термінів. І подібних проблем в межах заявленої тематики існує безліч.

Головною внутрішньою специфікою, яка впливає на процес реального становлення сучасної цивілізованої незалежної української держави та остаточного закінчення формування модерної політичної нації на наших теренах є її постколоніальний стан, науковий аналіз якого може мати практичну користь у подоланні існуючої реальності з усіма вище переліченими проблемами фізичного виживання української держави та і нації загалом. «...головним моментом у всьому цьому, як навчав нас Віко, є те, що людська історія твориться людьми. Й оскільки боротьба за контроль над територією є частиною цієї історії, то такою ж є і боротьба за свою історичну й соціальну значущість. Завдання, яке стоїть перед критично мислячим ученим, полягає не в тому, щоб відокремити одну боротьбу від іншої, а щоб поєднати їх, попри контраст між очевидною матеріальністю першої і видимою потойбічною витонченістю другої» [14, с. 429].

Таким чином, вивчення проблеми консолідації українства постколоніальної доби має збагатити загальнолюдську гуманітаристику унікальним досвідом європейської спільноти, що вступила у XXI ст. у стані соціуму перехідного (постколоніального) типу та конкурентної (постколоніальної, такої, що

розвивається) держави. Це і визначає важливість та актуальність дослідження консолідаційних процесів постколоніальної доби як для окремо взятого (українського) соціуму, так і для світової соціогуманітаристики загалом.

1. Гундорова Т. Постколоніальний роман генераційної травми та постколоніальне читання на сході Європи / Тамара Гундорова // Постколоніалізм. Генерації. Культура. / за ред. Т. Гундорової, А. Матусяк. — Київ : Лаурис, 2014. — 336 с. — (Серія «Теоретичні ревізії» ; вип. 4). - С. 26 - 44.

2. Див. про це детальніше: Грабовська І.М., Талько Т.М. Консолідація українства в умовах військового протистояння України з Росією: гуманітарні аспекти / І.М. Грабовська, Т.М. Талько // Zwiastowac. Nauka wczoraj, Gzis, jutro. - Warszawa. - P. 83 - 90.

3. Див. про це детальніше: Грабовська І.М. Російський колоніалізм і сучасна Україна: теорія та практика / І.М. Грабовська // Zwiastowac. Nauki i praktyki. Priorytetowe obszary badawcze: od teorii do praktyki. - Lublin – С. 58 – 61.

4. Історична Епоха. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://histua.com/slovník/e/epoxa-istorichna>

5. Кісь Р. Фінал Третього Риму (російська ідея на зламі тисячоліть) / Роман Кісь. - Львів: Інститут народознавства НАН України, 1998. – 751 с.

6. Кравинскан Ю.Ю. Постмодерністський дискурс як основа постколоніалізму: діалог двох течій / Ю.Ю. Кравинскан. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?...2.

7. Мотиль О. Підсумки імперій: занепад, розпад і відродження / Олександр Мотиль. – К.: Критика, 2009. – 200 с.

8. Павлишин М. Постколоніалізм як метод і склад думки. Спостереження щодо українського літературознавства на сторінках журналу «Слово і час» у роках 1991 – 2011 / Марко Павлишин // Постколоніалізм. Генерації. Культура. / за ред. Т. Гундорової, А. Матусяк. — Київ: Лаурис, 2014. — 336 с. — (Серія «Теоретичні ревізії» ; вип. 4). – С. 73 – 83.

9. Постколоніалізм. Генерації. Культура / за ред. Т.Гундорової, А. Матусяк. – К.: Лаурис, 2014. – 336 с.

10. Постколоніалізм // Вікіпедія. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC>

11. Почалося: у ВР почалася інформкомпанія за "примирення" з Росією. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.mama.net/ticker/39521-pochalosya-u-vr-pochalasya-nformkompanya-za-primirennya-z-rosyu.html>

12. Рябчук М. Постколоніальний синдром. Спостереження / Микола Рябчук. – К.: «К.І.С.», 2011. – 240 с.

13. Рябчук М. Від «хаосу» до «стабільності»: хроніка авторитарної консолідації / Микола Рябчук. – К.: «К.І.С.», 2012. – 288 с.

14. Саїд, Едвард В. Орієнталізм / Едвард В. Саїд. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 511с.

15. Саїд Е. В. Культура й імперіалізм / Едвард В. Саїд. - К.: Критика, 2007. – 608 с.

16. Саква Р. Украина и постколониальное состояние / Ричард Саква. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.opendemocracy.net/%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B0%D1%80%D0%B4...>

17. Глостанова М.В. Постколониальная теория, деколониальный выбор и освобождение эстетизма / М.В. Глостанова. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://e-notabene.ru/ca/article_141.html

18. Цит. за: Мотиль О. Підсумки імперій: занепад, розпад і відродження / Олександр Мотиль. – К.: Критика, 2009. – 200 с.

19. Цит. за: От редактора ЖЗ. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2008/94/red13.html>

20. Шевчук Ю. Мовна шизофренія. Quo vadis, Україно? / Ю. Шевчук. - Брустури: Дискурсус, 2015. - 60 с.

21. Юрчук О. У тіні імперії: Українська література у світлі постколониальної теорії: монографія / Олена Юрчук. - К.: ВЦ "Академія", 2013. - 224с.

УДК 009.1(=161.2)

Сергій Грабовський

До проблеми колоніального статусу України в СРСР

Автор аналізує деякі істотні риси феномену «колонії європейського типу», якою була Україна в СРСР доби Сталіна. У статті широко використаний статистичний матеріал, який доводить справедливість визначення статусу України як колонії та засвідчує нерівноправність українців у Радянському Союзі 1930 - 50-х років. Автор заперечує ідеї деяких істориків, які стверджують: Україна була активним співзасновником тоталітарного СРСР, нею керували самі українці, відповідальність за тоталітарні злочини також повною мірою мають нести українці.

Ключові слова: «колонія європейського типу», українізація, більшовицький тоталітаризм, сталінська система, нерівноправність українців.

Serhiy Hrabovsky

To the Problem of Colonial Status of Ukraine in the USSR

The author analyzes several essential features of the phenomenon "colony of European type", which Ukraine had in the USSR by Stalin period. The article is widely used statistical data that proves the validity of determining the status of Ukraine as a colony, and certifies inequality of Ukrainians in Soviet Union in 1930-50th. The author rejects the idea, provided by some historians, who claim that Ukraine was an active co-founder of the totalitarian Soviet Union and it ruled most Ukrainian responsibility for the crimes of totalitarian and fully carries with Ukrainian.

Key words: "Colony of European type", Ukrainization, Bolshevik Totalitarianism, the Stalinist System, Inequality of Ukrainians.

У цій статті, звертаючись переважно до так званого «сталінського періоду» в радянській історії, я прагну показати деякі суттєві виміри колоніального статусу УСРР-УРСР у складі СРСР, користуючись не тільки розробленою на Заході методологією Colonial Studies, а й концепцією «колонії європейського типу», створеною українськими дослідниками (Ю. Бачинський, М. Волобуєв, М. Слабченко, О. Оглобин) наприкінці XIX – у перші десятиліття XX століття. Крім того, йдеться про фактологічне заперечення тверджень деяких сучасних українських істориків про те, що українці були повноправними співтворцями Радянського Союзу та комуністичної тоталітарної системи, відтак, оскільки Україна не була колонією, вона повинна сьогодні повною мірою нести відповідальність за злочини цієї системи.

У найзагальніших рисах поняття імперії та колонії у статті використовуються за визначеннями енциклопедичних словників. Тобто імперія – це велика держава, що виникла шляхом включення до свого складу територій інших держав, колоніальних володінь й утримувала їх під жорсткою централізованою владою [5, с. 142]. Колонія ж – це країна чи територія, що перебуває під владою іноземної держави (метрополії), позбавлена політичної та економічної самостійності й керована на основі спеціального режиму [8, с. 603]. У другому випадку я

навмисно використовую розшифровку поняття, зроблену ще в радянські часи, щоб показати, що воно стосується й УСРР/УРСР. Нарешті, колонія європейського типу відрізняється тим, що побудована не на расовій ознаці, а передусім на покликаною зруйнувати цілісність певної країни характері соціально-економічного визиску, поєднаного з етнокультурним тиском. Як відзначав М. Волобуєв у 1928 році, «суть наслідків колоніальної залежності для колонії «європейського типу» полягає передусім у відхиленні розвитку продуктивних сил на користь економіки метрополії». При цьому, на думку М. Волобуєва, у разі, якщо перший п'ятирічний план не розглядатиме Україну як окрему економічну одиницю і позбавлятиме її інвестицій на користь центрального російського промислового регіону, то Україна у складі СРСР знову перетвориться на колонію, якою вона була у Російській імперії [1].

Проте те, що було зрозумілим українським дослідникам – як «автентичним марксистам», так і немарксистам дев'яносто й більше років тому, сьогодні активно заперечується деякими знаними істориками. Дехто з них вважає, що Україна була «слов'янською республікою» з особливим статусом, дехто – що одним із творців Радянського Союзу й аж ніяк не колонією. Ці дискусії не є суто академічними, вони виносяться на широкий загал, у них бере участь чимало представників громадськості, а головне –